

ГЛИГОР М. САМАРЦИЋ¹

УНИВЕРЗИТЕТ У ПРИШТИНИ СА ПРИВРЕМЕНИМ СЕДИШТЕМ
У КОСОВСКОЈ МИТРОВИЦИ, ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
КАТЕДРА ЗА ИСТОРИЈУ

РИМСКА КОМУНИКАЦИЈА SALLUNTO–BERSUMNO–SCODRA

САЖЕТАК. У раду се презентују подаци о римској комуникацији *Sallunto–Bersumno–Scodra* (Ријечани–Подгорица–Скадар) са успутним насељима. Од станице *Sallunto* (Ријечани) пут је ишао источно на *Bersumno* (Подгорица), па преко станице *Scodra* (Скадар). Археолошки налази (остаци римског насеља, пута, фрагменти миљоказа) са локалитета у Ријечанима, Никшићу, Подгорици и Скадру (југоисток провинције Далмације) указују на то да је ово подручје релативно рано било повезано мрежом римских комуникација.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: римска комуникација, провинција Далмација, *Sallunto* (Ријечани), *Bersumno* (Подгорица), *Scodra* (Скадар).

¹ gligorijas@yahoo.com

Рад је резултат истраживања у оквиру научноистраживачког пројекта ИИИ 47023, *Косово и Метохија између националне идентитетске и евроинтеграције*, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

Рад је примљен 29. октобра 2017, а прихваћен за објављивање на састанку Редакције Зборника одржаном 6. децембра 2017.

Територију данашње Црне Горе, која је улазила у састав римске провинције Далмације (раније Горњег Илирика), карактерише изразито крашки терен. Једина могућност комуникације на овом дрдовитом подручју били су природни пролази. Пuteви, као објекти настали у једном времену, носе обиљежја тога доба и прелазе у насљеђе будућим генерацијама које их користе и дограђују (Praschniker / Schober, 1919, стр. 1–101; Вулић, 1931, стр. 101 бр. 241, 242; Паšалић, 1958, стр. 139–175; Паšалић, 1959, стр. 61–73; Паšалић, 1960, стр. 103–108; Sergejevski, 1962а, стр. 73–105; Sergejevski, 1962б, стр. 111–113; Sergejevski, 1964, стр. 93–95; Паšалић, 1965, стр. 243–248; Гарашанин, 1967, стр. 175–177; Војановски, 1973, стр. 187–165; Војановски, 1974, стр. 15–36; Војановски, 1975, стр. 53–64; Војановски, 1977, стр. 67–98; Самарџић, 2014, стр. 357–371; Самарџић, 2015, стр. 171–278).

Остаци римских комуникација на подручју Црне Горе (Југоисток провинције Далмације) почињу се истраживати у другој половини XIX и почетком XX вијека, приликом трагања за трасом пута Епидаур–Скодра и Нарона–Скодра. Постојање римских путева на источној обали Јадрана и у њеном залеђу познато нам је на основу археолошких остатака, тј. миљоказа и трагова комуникација на терену те из античких писаних извора (Tab. Peut. 469, 470; It. Ant. 338, 339; Rav. Cosm. IV 16; Gelcich, 1880, стр. 9–16; Рутар, 1881, стр. 21–22; Cons, 1882, стр. 93–98; Evans, 1883, стр. 37–38; Praschniker / Schober, 1919, стр. 1–101; Вулић, 1931, стр. 101 бр. 241, 242; Sergejevski, 1962а, стр. 73–105; Sergejevski, 1962б, стр. 111–113; Самарџић, 2014, стр. 357–371; Самарџић, 2015, стр. 171–278).

За овај рад посебно су значајни епиграфски (ILJug 999; ILJug 1012) и анепиграфски миљокази нађени поред римске комуникације *Sallunto-Bersumno-Scodra* (ILJug 1000–1017). Приликом истраживања на терену, осим миљоказа и остатака пута (колоточине, насипи, ивичњаци, калдрма), наилазили смо на усјеке, остатке трагова мостова и епиграфске споменике. Тако су на подручју Ријечана (*Sallunto*) и Никшића пронађени епиграфски споменици, трагови моста и пута који је ишао правцем *Sallunto-Bersumno-Scodra* (сл. 1) (ILJug 599–601; ILJug 1852; ILJug 1853; Praschniker / Schober, 1919, стр. 100; Вулић, 1931, стр. 101 бр. 241, 242; Sergejevski, 1962а, стр. 73–105; Sergejevski, 1962б, стр. 111–113; Самарџић, 2014, стр. 357–371; Самарџић, 2015, стр. 171–278).

За истраживање античких комуникација у Црној Гори значајна је писана изворна грађа, док посебно драгоцене податке пружају материјални остаци, односно организована археолошка ис-

траживања, рекогносцирање терена, као и случајни налази. Од писаних историјских извора, који су значајни за утврђивање трасе римских комуникација на овом подручју, најприје треба поменути Појтингерову таблу (*Tabula Peutingeriana*) (Tab. Peut. 469, 470). Данашњу територију Црне Горе, од запада према југоистоку, пресијецала је комуникација идући кроз унутрашњост провинције Далмације, преко станица (Sallunto XVII) – Ријечани, (Sanderua VI) – Никшић, (Varis XI) – највјероватније Повија, нема прецизне убикације, (Sallunto XVIII) – претпоставља се да се налази између Спужа и Повије, (Halata X) – такође нема прецизне убикације, сматра се да је треба тражити код Спужа, (Bersumno XVI) – Подгорица, (Sinna XX) – налази се вјероватно код Вуксан-Лекића, (Scobre XXXX) (Tab. Peut. 469, 470; Шкриванић, 1975, стр. 50–51).

Itinerarium Antonini наводи нешто другачије податке и распоред станица: Вид код Метковића (Narona XXV), Столац (Dallunto XXV), Паник-Билећа (Leusinio XL), Никшић (Andarba XXVIII), Станица негдје између Спужа и Повије (Salunto XVIII), Станица негдје у околини Спужа (Alata XVII), Станица на подручју Подгорице (Birziminio), Станица која се највјероватније налазила код Вуксан-Лекића (југоисточно од Подгорице) (Sinna XVIII), Скадар (Scodra XII). Антонинов итинерар доноси само збирне дистанце раздаљине, не наводећи све станице као Појтингеријана (It. Ant. 338, 339).

Равенски Географ у свом итинерару, на комуникацији која иде изнад обале мора, кроз унутрашњост провинције Далмације, наводи градове сљедећим редосљедом: *Burzumon Medione, Anderba...* (Rav. Cosm. IV 16).

Од стајалишта у Ријечанима (Sallunto) цеста се пружала према истоку преко ријечанске долине и поред Будетине Градине, са њене јужне стране. Од овог локалитета један крак цесте ишао је према истоку преко Подбожура за Андербу, док се други крак пута, према претпоставци Д. Сергејевског, одвајао према југозападу. То су потврдили и неколика фрагмента миљоказа (без натписа) из атара села Маочићи у близини Ријечана. За овај крак римског пута, који је највјероватније ишао преко Грахова – према Д. Сергејевском – исходиште треба тражити на обали Боке которске, односно у Рисну (Sergejevski, 1962a, стр. 73–105). М. Паровић-Пешикан потврдила је наводе Д. Сергејевског, детаљно истражила претпостављену комуникацију *Risinium-Salluntum* и утврдила њену трасу (сл. 1) (Паровић-Пешикан, 1974, стр. 63–69).

Локалитет *Salluntum* привукао је пажњу истраживача захваљујући натписима пронађеним на некрополи на платоу Сунталије (центар села Ријечани). То су два надгробна споменика која је објавио још Н. Вулић 1905. године. Током времена, један је пропао (ILJug 1852), а други је пренесен у Завичајни музеј у Никшићу (ILJug 1853). Поред ова два натписа, откривена 1905. године, на локалитету Сунталија пронађено је још неколико фрагмената епиграфских споменика, које је мјештанин Ријечана Ј. Спасојевић уступио Д. Сергејевском. На првом је сачувано само неколико слова у два реда: --]bar d[--- / ---]v o[--- (ILJug 600). На другом споменику, тј. одломку плоче, видљиви су трагови малтера, као и остаци натписа: --] / [---]ssius co[--- (ILJug 601). На истом локалитету пронађен је камен-облук висине око 50 цм, на чијој су глаткој површини урезана три слова – *ILV*. Претпоставља се да је ријеч о камену међашу (ILJug 599). На крају треба напоменути да, и поред поменутих значајних епиграфских налаза, на Сунталији није било већих истраживачких подухвата. Кастел Салтуа, посвједочен у Агировом епитафу нађеном на некрополи на платоу Сунталије 1905. године, идентификује се са путном станицом *Salluntum* која се помиње у нашим изворима: на Појтингеровој табли (Tab. Peut. 467, 468, 469), у Антониновом итинерару (It. Ant. 338) и код равенског Географа (Rav. Cosm. IV 16). Археолошки и епиграфски налази, као и подаци писаних извора, подударају се са лингвистичким индицијама које указују на еволуцију имена *Salthua-Salluntum-Сунталија* (кастел – станица – модерни локалитет). Тако је назив кастела доказ о његовом континуитету (Теренска запажања. Уп. Sergejevski, 1962а, стр. 73–92; Шкриванић, 1975, стр. 52; Samardžić, 2010, стр. 51–67). Смјештање станице Салунтум на локалитет Сунталије у Ријечанима у потпуности одговара раздаљинама на Појтингеровој табли и у Антониновом итинерару, ако се милијација односи на растојање од крајње тачке станице *Leusinium*, кроз чију територију је пролазила цеста, до крајње тачке станице *Salluntum*. Удаљеност између станица, коју наводе поменути извори (12 римских миља), приближно би одговарала данашњој километражи између Паника и Ријечана (око 20 км).

Од Будетине Градине римска цеста се пружала према истоку, поклапајући се вјероватно са путељком који је водио у истом правцу до некадашње школе и жељезничке станице у Подбожуру. Удаљеност износи око три километра. Истраживачи сматрају да се стајалиште налазило у Подбожуру, гдје су на гробљу испод школе пронашли фрагмент миљоказа висине 0,97 м и у пресеку

0,40 x 0,38 м. Од овог мјеста према истоку, све до цркве у Трубјели, римска комуникација се поклапала са савременом саобраћајницом. По причи мјештана, сматра се да је овдје било стајалиште на коме су се загубила неколика миљоказа (Sergejevski, 1962a, стр. 89–90).

Од Трубјеле, источно од савремене саобраћајнице, одвајала се римска цеста спуштајући се у Војин До и овом долином се пружала све до Никшићког поља. Такође, по причи мјештана, и на овом локалитету раније је било стајалиште миљоказа који су сада загубљени. На Пандурици (источни дио Војин-Дола), код куће Д. Чолаковића, нађена су два одломка миљоказа (спушки камен). На овом локалитету истраживачи су запазили остатке римске цесте (ширина око 3 м) која је пролазила по дну долине на око 350 м испод савремене саобраћајнице. Од овог стајалишта комуникација се спуштала источно у Никшићко поље према Сланском језеру. Да су код Сланског језера, око 1,5 км од раније поменуте куће Д. Чолаковића, у ивичњак старе цесте уграђена два миљоказа, увјерио се и Д. Сергејевски. Од Сланског језера према сјевероистоку, римска цеста је пролазила дубоко испод савремене комуникације, кроз село Кусиде (Sergejevski, 1962a, стр. 90–91). На овом локалитету откопан је одломак миљоказа (дужина 1,00 м, пресјек 0,34 x 0,28), са натписом који је читљив. *Imp(erator) Caes(ar)/ C. Iul(ius) Ve[rus] Ma[xim]i[nus] [p(ius) fe]lix po[nt]ifex maxi[mus] tr(ibunicia) [pot(estate)] / II imp(erator) III co(n)s(ul) / p(ater) p(atriciae) et C. Iul(ius) [Verus] / Maximus nobi/lissimu[s] Caes(ar) / A I (ILJug 1012; CIL XVII/4, Miliaria provinciae Dalmatiae 2012, 224). Миљоказ је постављен за време владавине Максимиана Трачанина (235–238. године).*

Римска цеста даље иде источно, поклапајући се са савременом комуникацијом преко испресијецаног терена који се назива Риђанске рупе, долазећи потом у село Штедим (Моштаница). На овом локалитету откривени су остаци античких зграда, налази римског новца као и четири одломка миљоказа (два велика и два мања). Сматра се да је римска комуникација пролазила Штедимом до цркве, а затим преко моста на Моштаници, те да је негдје око старог моста и било стајалиште миљоказа – највјероватније на лијевој обали ријеке, тј. на почетку тзв. Капина поља. Даљи правац римског пута преко Никшићког поља истраживачи нису установили, али претпостављају да је ишао југоисточном страном Поља, званом Сливље. Такође, они са сигурношћу не могу рећи куда је ишла римска саобраћајница од моста на Моштаници

према Сливљу. Сматра се да је од моштаничког моста пут ишао јужније до самог Никшића те да је прелаз (мостом) преко Зете у сјеверном дијелу града код Вукова моста био далеко приступачнији. Истраживачи истичу да у самом граду Никшићу нема античких остатака, док су на подручју Капина поља нађени остаци античких насеобина, фрагменти цигле и одломци три миљоказа (Sergejevski, 1962a, стр. 91–92). М. Гарашанин претпоставља да се станица Андерба налази у близини Никшића (Гарашанин 1967, стр. 170–172), док Прашникар и Шобер наводе да се у околини Никшића налазе два значајна римска локалитета (Оградице у Озринићима и Моштаница у Штедиму), који би се могли убицирати као Андерба (Praschniker / Schober, 1919, стр. 98–101).

Прашникар и Шобер су покушали убицирати на терену трасу пута *Scodra–Anderba* на основу Појтингеријане (*Tabula Peutingeriana*) и Антониновог итинерапа (*Itinerarium Antonini*) (Tab. Peut. 469, 470; It. Ant. 338, 339). Они су кренули од станице *Scodra* (Praschniker / Schober, 1919, стр. 89–94). Наредну станицу или мјесто смјестили су код Кодре Маршењат, западно од Скадра, у Албанији, а своје закључке поткрјепљују бројним римским остацима на градини и испод ње на овом локалитету. Они такође наводе да се убикација *Cinne* у Кодру Маршењат слаже са удаљеношћу између станице *Cinna–Scodra* према *Tabuli Peutingeriani* (Praschniker / Schober, 1919, стр. 89–94). Сљедећа станица по њиховом мишљењу била је код Вуксан-Лекића, гдје је пронађен један миљоказ и већа количина римских остатака. Прашникар и Шобер су у Вуксан-Лекиће смјестили станицу *Bersumnum* или *Birziminium* (Praschniker / Schober, 1919, стр. 95–96), док им је наредна станица *Alata*, а њу су идентификовали са Титоградом, данашњом Подгорицом. Они су код Тузи убиљежили два миљоказа као и трагове римског пута на Цијевни. Трасу пута западно од Подгорице установили су западно од Момишића у правцу Толоса у долини Трешаница, одакле се потом пела ка селу Коловозу, а затим се спуштала у равницу Зетско поље око Даниловграда. У Даниловград су смјестили станицу *Sallunto* (Praschniker / Schober, 1919, стр. 96–98). Мишљења су да је од Даниловграда траса пута ишла на Повије, гдје смјештају станицу *Varis* (Praschniker / Schober, 1919, стр. 98). На овом локалитету поменути истраживачи су пронашли два миљоказа. Као сљедећу станицу наводе *Anderba* или *Anderva* за коју кажу да се налазила у близини Никшића, али да њен тачан положај није у потпуности могуће утврдити (Praschniker / Schober, 1919, стр. 98–99). Такође, они наводе, као и Д. Сергејевски, да се у околини да-

нашњег Никшића налазе два значајна римска локалитета, с бројним остацима, који би се могли убицирати као *Anderba*, а то су Оградице у Озринићима и Моштаница у Штедиму (*Praschniker / Schober*, 1919, стр. 99–101; *Sergejevski*, 1962a, стр. 91–92).

М. Гарашанин трасу пута *Scodra–Anderba* води од станице *Scodra* у правцу сјеверозапад кроз равницу ближе Скадарском језеру до Вуксан-Лекића. Ову станицу идентификује као *Cinna*, док станицу *Bersumnum* идентификује са рушевинама Рибнице, на ушћу ове ријеке у Морачу, тј. у самој Подгорици (Гарашанин, 1967, стр. 170–171). Исто то је предложио и П. Стикоти (*Sticotti*, 1913, стр. 27). М. Гарашанин наводи миљоказе у Тузима као бројне римске остатке куда је ишла траса пута од Вуксан-Лекића до Подгорице. По његовом мишљењу, даље је траса пута прелазила ријеку Цијевну, гдје су установљени њени остаци западно од Момишића у правцу Толоса, а затим у долину Трешанице; потом ка селу Коловозу, одакле се спуштала у Зетско поље око Даниловграда. Станицу *Alata* овај аутор смјешта негдје око Спужа наводећи као доказ сам положај Спужа, као и налаз опеке из локалне доклејске радионице. Гарашанин сматра да је траса пута даље ишла лијевом страном Зете и долазила у Никшићко поље. За станице *Sallunto* и *Varis* наводи да му није познато тачно мјесто убицирања, док за станицу *Anderba* претпоставља да се налазила у близини Никшића (Гарашанин, 1967, стр. 170–171).

А. Мајер поменути трасу пута води од станице *Scodra* преко Козана, гдје се под водом налазе остаци римске цесте, наводећи да је ово подручје под водом због пораста нивоа језера усљед промјене тока ријеке Дрим, с тим што се љети вода повуче па могу да се виде остаци пута. По његовом мишљењу, у старом вијеку је траса пута била могућа преко мочварног предјела Козана а затим преко старог ушћа ријеке Цијевне гдје се, како он сматра, могла налазити стара путна станица *Cinva*. Аутор наводи да је његов закључак највјероватније тачан јер за то има потврду у имену ријеке односно путне станице *Cinva* (*Mayer*, 1940, стр. 145–146). Трасу пута аутор даље води преко Вуксанлекаја и Тузи гдје наводи постојање два миљоказа и напомиње да се трећи налази сјеверно од Тузи. Од овог локалитета пут води преко ријеке Цијевне право у Подгорицу. Мајер Подгорицу идентификује са станицом *Birziminium* гдје је траса пута прелазила Морачу и долазила на десну обалу у Љешко поље. Даље је трасу пута овај истраживач установио западно од Момишића, у правцу Толоса и долине Трешанице. Траса пута благо се уздизала према селу Коловозу па се са друге

стране брда спуштала недалеко од Спужа, у Даниловградско поље, гдје је он смјестио станицу *Alata* (Mayer, 1940, стр. 147). За убицију станице *Varis* Мајер наводи да је П. Стикоти смјешта у Повије док за станицу *Sulluntum* сматра да је омашка преписивача и да се ради о станици *Salthua* (Sticotti, 1913, стр. 30–32; Mayer, 1940, стр. 147). За станицу *Anderva* или *Anderba* наводи закључке раније поменутих истраживача који је смјештају у Никшић (Mayer, 1940, стр. 147).

П. Стикоти трасу пута води од станице *Scodra* до станице *Cinna*, коју идентификује као и А. Еванс у предии данашњег села Хоти, гдје се налазе бројне неистражене рушевине (Evans, 1883, стр. 83–86; Sticotti, 1913, стр. 28–33). Траса пута је прелазила преко планинског превоја Мали Хотит и код Тузи је силазила у равницу ка Подгорици, коју идентификује са станицом *Berzumno*. Близу Подгорице, на десној обали Мораче, а наспрам ушћа Рибнице, налазе се трагови пута који народ назива Коловоз (Sticotti, 1913, стр. 28–33). Даље је траса пута ишла преко Лужничког Луга, испред Сађавца за Загарач. П. Стикоти сматра да станицу *Halata* треба тражити на јужним падинама Сађавца. Од ове станице, по његовом мишљењу, траса пута је ишла мало западније на станицу *Varis* коју он смјешта на локалитет Повије гдје се налазе два миљоказа. Комуникација је ишла на *Anderbu*, то јест Никшић, па даље на станицу *Salthua*, која се налази између станица *Leusinium* и *Anderba*. Тачније, станицу *Salthua* он убицира у Грахово гдје би требало да се налази више рушевина, наводећи даље да је некакав други пут морао ићи дуж обале мора од станице *Scodra* до станице *Ad Zizio*, коју идентификује као Требиње, гдје се поново прикључивао на главни пут (Sticotti, 1913, стр. 28–33).

П. Мијовић наводи да садашње стање истражености путева из античког доба карактерише извјестан напредак, али само у случајевима гдје су пронађени остаци материјалне културе (Мијовић, 1980, стр. 133–136). Он станицу *Salthua* убицира у Ријечане, што потврђују и познати епиграфски подаци који се налазе у Завичајном музеју у Никшићу (ИЈуг 1852; ИЈуг 1853). Такође, на основу нумизматичких и других археолошких података, овај истраживач сматра да је све више тога што иде у прилог тези по којој у Оногошту треба видјети станицу *Anderba* (Мијовић, 1998, стр. 104–105). Сљедећа станица је *Varis* коју, као и овај аутор, и Прашникар и Шобер убицирају у Повије у Бјелопавлићима. Потом долази *Alata* или *Halata* коју П. Мијовић смјешта на ушће Рибнице у Морачу док путну станицу *Birziminium* убицира на градину Самобор.

Последња станица на овом путу била је *Cinna*, коју овај аутор такође убицира на илирско-римску градину Кодра Маршењат изнад села Градец у Коплику (Албанија), куда је траса пута даље ишла за станицу Скодра (Praschniker / Schober, 1919, стр. 96–99; Мијовић, 1998, стр. 106–113).

Г. Новак путну станицу *Salluntum* убицира у мјесто Подбожур надомак Никшића (Novak, 1918, стр. 22–23). Овај аутор наводи да је путна станица *Sanderva* код данашњег Никшића, *Saluntum* данашње рушевине сјеверно од Даниловграда, код Орја Луке на Зети, а *Nalata* су рушевине код Доњег Команија, на пољу западно од Подгорице. По овом аутору *Doclea* је данашња Дукља код Подгорице, а *Scodra* је данашњи Скадар (Novak, 1918, стр. 22–23).

Г. Шкриванић је пут *Ad Zizio – Scodra* убицирао на основу Појтин-геријане (Tab. Peut. 469, 470; Шкриванић, 1975, стр. 52). По његовом мишљењу, дужина комплетне саобраћајнице износи 107 римских миља, или 158,3 километра. На овој саобраћајници аутор је забиљежио следеће станице: *Ad Zizio (Ad Zizium)* VIII = 11,8 км, а убицира га у Моско. Шкриванић се за убикацију ове путне станице највише позива на Д. Сергејевског и М. Гарашанина (Sergejevski, 1962, стр. 95; Гарашанин, 1967, стр. 170–174). *Leusino (Leusinium)* XII = 17,7 км. Ову станицу идентификује са данашњим Паником код Билеће, још једном се позивајући на Д. Сергејевског. Трасу пута је даље водио преко Врачевице, Кљаковице, Кнеж Дола, Копиловог Дола, Дрпа Лавље, Замуровог Брда, Врање Присоје у Сунталији у Ријечанима, западно од Никшића, гдје се по његовом мишљењу налазила станица *Salunto (Salluntum)* (Tab. Peut. 469, 470; Шкриванић, 1975, стр. 52). Одатле је трасу пута водио преко Будетине Градине, Подбожура, Трубјеле, Пандурице и Кусида у станицу *Anderba (Andarba)* VI = 8,8 км. Ову станицу смјешта на локалитет Оградице у Озринићима, или на Моштаницу у Штедиму, западно од Никшића, гдје се налази мноштво римских остатака (Шкриванић, 1975, стр. 52). Од *Anderbe* трасу пута води до станице *Varis* XI = 16,2 км, за коју наводи да није познато гдје се налази. Овај аутор се ипак позива на Прашникара и Шобера који су је идентификовали са Повијом, а она се налази на изворишту ријеке Зете, југоисточно од Никшића (Praschniker / Schober, 1919, стр. 96–98; Шкриванић, 1975, стр. 52). За станицу *Sallunto (Salluntum)* XVIII = 26,6 км, наводи да би требало да се налази између Спужа и Повије (*Varis*). Сљедећу станицу, *Nalata (Alata)* X = 14,8 км, треба тражити код Спужа. Станицу *Bersumno (Bersuminium)* XVI = 23,6 км убицира у Подгорицу, на ушћу ријеке Рибнице у Морачу.

За станицу (*Cinna*) XX = 29,5 км наводи да се налази највјероватније код Вуксан-Лекића, југоисточно од Подгорице. Посљедња станица на овој саобраћајници по његовом мишљењу је путна станица *Scobre* (*Scodra*), данас град Скадар у Албанији (Шкриванић, 1975, стр. 52).

А. Цермановић Кузмановић од градова у залеђу или копненом дијелу Далмације на комуникацији *Ad Zizio – Scodra* наводи: *Enderum*, за који каже да је непознате убикације, можда Никшић. Она наводи тврдње Алфелдија да се племе *Endirudina* налазило око Никшића, по чему је и добио име *Enderum* (Alföldy, 1965, стр. 22–23; Цермановић-Кузмановић, 1975, стр. 20). За станицу *Chinna* (*Cinna*) каже да је несигурне убикације. Исто тако, ова ауторка наводи тврдње Прашникара и Шобера који ову станицу убицирају код Кодре Маршењат у Албанији (Praschniker / Schober, 1919, стр. 96–98; Цермановић-Кузмановић, 1975, стр. 20). За станицу *Doclea*, данас Дукља код Подгорице, наводи да се није налазила директно на комуникацији *Ad Zizio – Scodra* већ у њеној близини и била је повезана са овом саобраћајницом посебним краком пута (Цермановић-Кузмановић, 1975, стр. 20).

ЗАКЉУЧАК

Презентовали смо податке везане за проблем убикације римске комуникације *Sallunto–Bersumno–Scodra* (Ријечани–Подгорица–Скадар) са успутним насељима на југоистоку провинције Далмације. Од станице *Sallunto* (Ријечани) пут је ишао источно на *Anderbi* (Никшић), па на станицу *Varis* (Повија), *Halatu* (Спуж), *Bersumno* (Подгорица), затим преко станице *Cinna* (Вуксан-Лекић) у *Scodru* (Скадар). Археолошки налази (остаји римског насеља, пута, фрагменти миљоказа) са локалитета у Ријечанима, Никшићу, Подгорици, Тузима, те код Вуксан-Лекића и у Скадру (југоисток провинције Далмације), указују на то да је ово подручје било повезано мрежом римских комуникација.

Приликом истраживања античких комуникација на југоистоку провинције Далмације (Црна Гора) ослањали смо се на наративну изворну грађу, епиграфске споменике, миљоказе, остатке мостова и пута на терену, размотривши и различита мишљења модерних историографа о убикацији станица. На основу обиласка локалитета Ријечани и Никшић, Повија, Подгорица, Вуксан-Лекић, као и на основу података из Појтингеријане и Антониновог итинерара, сматрамо да се станица *Sallunto* може убицирати у Ријечане; с тим да смјештај путне сатнице *Sallunto* у Ријечане одговара дистанци раздаљине приказаној на Појтингере-

ријани и Антониновом итинерару ако се милијација односи на раздајину од крајње тачке станице *Sallunto*, кроз чију територију је цеста пролазила, до крајње тачке станица *Anderba* и даље до путне станице *Scodra* (Скадар). Међутим, мали је број налаза који би данас олакшали сигурну убикацију ових путних станица. Иако знатан број налаза иде у прилог тези да се антички *Sallunto* може убицирати у Ријечане на магистралном путу Билећа–Никшић, *Anderba* у Никшић, *Varis* у Повију, *Halata* у Спуж, *Bersumno* у Подгорицу, *Cinna* у Вуксан–Лекић и *Scodra* у Скадар, остаје да се на овом подручју спроведу систематска истраживања која би то и потврдила.

О важности овог крака пута свједоче фрагменти миљоказа са натписима који су пронађени *in situ*. За тачно датирање комуникације *Sallunto–Bersumno–Scodra* (Ријечани–Подгорица–Скадар) немамо неког значајнијег натписа. Такође, ни други извори не говоре о њеној изградњи. Међутим, на почетку ове комуникације која је ишла од Епидаура (Цавтат) преко Леусинијума (Паник код Билеће), па затим на Ријечане и Подгорицу за Скадар, имамо сачуване натписе на миљоказима из Лучког Дола (датира се у 47/48. годину), Мокрог Поља (датира се у вријеме цара Валентинијана I, 364–375. године и Валенса, 364–378. године) и Алексине Међе (датира се у вријеме Максимиана Трачанина, 235–238. године); сви са подручја Требиња. Такође имамо и међашни натпис из Косијерева код Билеће на обали Требишњице (датира се од 79. до 83. године) као и натписе из Ријечана (Никшић) (датира се у вријеме Деција Херенија Етруска, 251. године); и Кусида (Никшић) (датира се у вријеме Максимиана Трачанина, 235–238. године); са комуникације *Leusinium–Sallunto–Anderba*, па нам они могу помоћи у приближном датирању комуникације. Из натписа се види да су године размеђа сачуваних споменика између 79. и 251. године. Међутим, данас се сматра да је изградњу комуникације започео Публије Корнелије Долабела, а да је завршена за вријеме цара Клаудија, тачније 48. године н. е., док се сви каснији поменути датуми (III и IV вијек) и натписи односе на поправку односно реновирање цесте.

Видимо и да се у картографским изворима често не слажу подаци о путним станицама и удаљеност између њих. Противрјечност информација из историјских извора у односу на стање на терену, утицала је на настанак бројних и различитих мишљења везаних за ова питања. Ипак немамо довољно налаза који би данас олакшали поуздану и прецизну убикацију ових путних ста-

ница. Остаје да се спроведу систематска истраживања овога подручја која би то омогућила.

СКРАЋЕНИЦЕ	ANU BiH	Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Sarajevo.
	VAHD	Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku, Split.
	GZM	Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu, Sarajevo.
	СКА	Српска Краљевска Академија, Београд.
	СБИ	Centar za balkanološka ispitivanja, Sarajevo.
	CIL	Corpus Inscriptiones Latinarum, Berolini.

ИЗВОРИ	Itinerarium Antonini, Itinerarium Antonini Augusti et Hierosolymitanum, Ed. G. Parthey / M. Pinder, Berlin 1848.
	Itineraria Romana, Römische Reisenwege an der Hand der Tabula Peutingeriana, Ed. C. Müller, 1916.
	Ravenatis, Anonymi Cosmographia, Ed. M. Pinder / G. Parthey, Berlin 1860.
	Corpus Inscriptionum Latinarum, Vol. XVII, Pars IV, fasc. II, Illyricum et provinciae Europae Graecae. Miliaria provinciae Dalmatiae, ediderunt Anne Kolb, Gerold Walsert, Adiuvente Ulrike Jansen, Berlin – New York 2012.
	Corpus Inscriptionum Latinarum, Consilio et auctoritate Academiae litterarum regiae Borussicae editum, ed. Th. Mommsen, Voll. III, Berolini 1873.
	Šašel, A. et J., Inscriptiones Latinae quae in Iugoslavia Inter annos MCMLX et MCMLXX repertae et editae sunt, Situla 19, Narodni muzej Slovenije, Ljubljana 1978.
	Šašel, A. et J., Inscriptiones Latinae quae in Iugoslavia Inter annos MCMII et MCMXL repertae et editae sunt, Situla 25, Narodni muzej Slovenije, Ljubljana 1986.

ЛИТЕРАТУРА	Вулић, Н. (1931). Антички споменици наше земље. <i>Сјоменик СКА</i> , LXXI, 101.
	Гарашанин, М. (1967). <i>Историја Црне Горе I</i> . Титоград: Научно дело.
	Паровић-Пешикан, М. (1974). Римски пут Risinium-Salthua. <i>Сјаринар</i> , XXIII, 63–69.
	Рутар, С. (1881). <i>Сјарине Бококојорске</i> . Задар: Извјешће Ц. К. Реалног и великог гимназија у Котору за школску годину 1880/81.
	Самарџић, Г. (2014). Биљешке о миљоказима са југа Далмације. У: К. Мариџки-Гађански (ур.), <i>Анџика и савремени свей – шумачење анџике, Међу-</i>

народни шемајски зборник (357–371). Београд: Друштво за античке студије Србије.

Самарџић, Г. (2015). *Источна Херцеговина у римско доба*. Косовска Митровица: Филозофски факултет.

Цермановић-Кузмановић, А. (1975). Југословенске земље на Птоломејевој карти. *Monumenta cartographica Jugoslaviae*, I, 11–26.

Шкриванић, Г. (1975). Југословенске земље на Појтингеровој табли. *Monumenta cartographica Jugoslaviae*, I, 29–55.

Војановски, I. (1973). Rimska cesta Narona – Leusinium kao primjer saobraćajnog kontinuiteta. *Godišnjak* knj. X, CBI knj. 8, 137–187.

Војановски, I. (1974). *Dolabelin sistem cesta u rimskoj provinciji Dalmaciji*. Сарајево: Posebno izdanje ANUBiH, Djela knj. XLVII, CBI knj. 2.

Војановски, I. (1975). Novi rimski miljokazi iz Ljubomira i Poljica kod Trebinja. *Tribunia* 1, 53–64.

Војановски, I. (1977). Rimski natpisi iz doline Trebišnjice. *Tribunia*, 3, 67–98.

Gelcich, G. (1880). *Memorie storiche sulle Bocche di Cattaro*. Zara.

Evans, A. J. (1883). Antiquarian Researches in Illyricum, I–II. Westminster: *Archaeologia*, XLVIII, communicated to the society of antiquaries, 1–105.

Mayer, A. (1940). Doprinosi poznavanju rimskih cesta u Dalmaciji. *VAHD*, LI, 125–156+Krt 1.

Mijović, P. (1980). Nekoliko opažanja o rekonstrukciji antičkih i kasnoantičkih puteva kroz Crnu Goru. *Materijali XVII*, 133–142.

Mijović, P. (1998). *Od Dokleje do Podgorice*. Cetinje: Centralna narodna biblioteka Republike Crne Gore.

Novak, G. (1918). Topografija i etnografija rimske provincije Dalmacije. Posebno izdanje preštampano iz *Bullettino di archeologia e storia dalmata*, XXXVI–II, 1–39.

Praschniker, C. / Schober, A. (1919). *Archäologische forschungen in Albanien und Montenegro*. Wien: Akademie der Wissenschaften in Wien.

Pašalić, E. (1958). O hodološkim pitanjima u izučavanju antičke istorije (sa naročitim osvrtom na našu zemlju). *Godišnjak Istorijskog društva BiH*, IX, 139–175.

Pašalić, E. (1959). Romischen Strassen in Bosnien und der Herzegowina. *Archaeologia Jugoslavica* 3, 61–73.

Pašalić, E. (1960). *Antička naselja i komunikacije u Bosni i Hercegovini*. Сарајево: Земалски музеј Сарајево.

Pašalić, E. (1965). Problemi istraživanja ilirskih i rimskih cesta u provinciji Dalmaciji. *Radovi Filozofskog fakulteta u Sarajevu*, knj. III, 243–260.

Samardžić, G. (2010). Zu Problemen der Ubikation des römischen Straßennetzes und der Raststätten Ad Zizio-Asamo in Süddalmatien. *Belgrade historical review 1* (Београдски историјски гласник 1), 51–67.

Sergejevski, D. (1962a). Rimska cesta od Epidauruma do Anderbe. *GZM u Sarajevu*, XVII, 73–105.

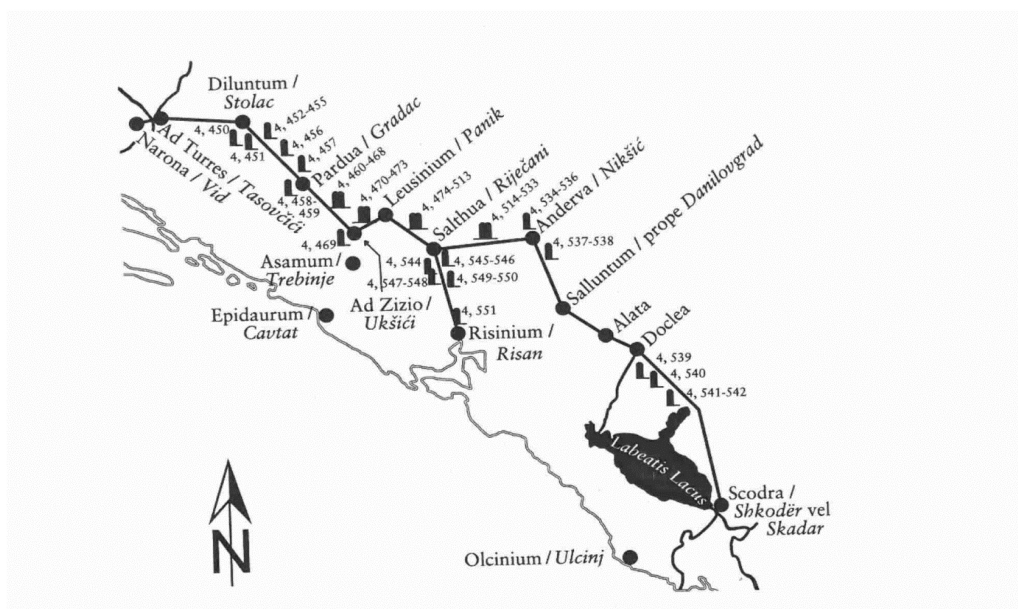
Sergejevski, D. (1962δ). Rimska cesta Narona–Leusinium. *GZM u Sarajevu*, XVII, 111–113.

Sergejevski, D. (1964). Borne frontiere romaine de Kosijerevo. *Archaeologica Iugoslavica*, V, 93–95.

Sticotti, P. (1913). Die römische Stadt Doclea in Montenegro. Wien: Schriften der Balkankomision.

Cons, H. (1882). *La province romaine de Dalmatiae*. Paris: Présentée à la Faculté des Lettres de Paris.

ПРИЛОЗИ

СЛИКА 1: ПРИКАЗ КОМУНИКАЦИЈЕ SALLUNTO–BERSUMNO–SCODRA (CIL XVII/4, MILIARIA PROVINCIAE DALMATIAE 2012, 224).

GLIGOR M. SAMARDŽIĆ

UNIVERSITY OF PRIŠTINA WITH TEMPORARY HEAD-OFFICE
IN KOSOVSKA MITROVICA, FACULTY OF PHILOSOPHY

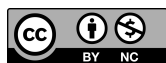
SUMMARY

SALLUNTO–BERSUMNO–SCODRA ROMAN ROADS

The paper presents data concerning *Sallunto–Bersumno–Scodra* Roman roads (Riječani-Podgorica-Skadar) and intermediate communities in the southeastern parts of the province of Dalmatia. While researching ancient roads in the southeastern part of the province of Dalmatia (Montenegro), we relied on recorded oral sources, epigraph statues, milestones, bridge and road remains in the area. We discussed also contemporary historiographers' various opinions about the location of stations. Using the data obtained after visiting the area itself and the data from *Peutingeriene* and the *Antonine Itinerary*, we believe that the road led to the east from the *Sallunto* station (Riječani) to *Anderba* (Nikšić) and then to the *Varis* station (Povija), *Halata* (Spuz), *Bersumno* (Podgorica), across the *Cinna* station (Vuksan-Lekić) into *Scodru* (Skadar). Archaeological remains (the Roman settlement and road remains and the fragments of milestones) found in Riječani, Nikšić, Podgorica, Tuzi, Vuksan-Lekić and Skadar (the southeastern parts of the province of Dalmatia) point out that this area was connected by the network of Roman roads.

However, it is believed today that Publius Cornelius Dolabella started building the road network and that it was finished during the rule of Claudius, i.e., in 48 AD. All the other dates (the 3rd and 4th centuries) and inscriptions are related to the road repair or renovation. We, however, do not have enough records which would enable us to determine easily reliable and precise location of these stations today. Therefore, the systematic research of this area, left to be done, will enable us to do that.

KEYWORDS: Roman roads, the province of Dalmatia, Sallunto (Riječani), Bersumno (Podgorica), Scodra (Skadar).

Овај чланак је објављен и дистрибуира се под лиценцом Creative Commons Ауторство-Некомерцијално Међународна 4.0 (CC BY-NC 4.0 | <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).

This paper is published and distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution-NonCommercial International 4.0 licence (CC BY-NC 4.0 | <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).

